

6. Хитров В. В. Материя и смысл: игротерапия Л. Стерна / В. В. Хитров. — Режим доступа: <https://bit.ly/2Hop5Dv>. — Загл. с экрана.
7. Шартье Р. Письменная культура и общества / Пер. с фр. и послесл. И. К. Стаф. — Москва : Новое издательство, 2006. — 272 с.
8. Эпштейн М. Знак пробела: О будущем гуманитарных наук / М. Эпштейн. — Москва : Новое литературное обозрение, 2004. — 864 с.
9. Cambridge Dictionary (2018). — Mode of access: <https://bit.ly/2HoWU7q> (accessed 25 March 2018). — Title from the screen.
10. Riley J. Understanding Metadata: What Is Metadata And What Is It For / J. Riley. — Mode of access: https://groups.niso.org/apps/roup_public/download.php/17446/Understanding%20Metadata.pdf (accessed 30 March 2018). — Title from the screen.

11. Genette G. Paratexts: Thresholds of Interpretation / G. Genette. — Cambridge : Cambridge University Press, 1997. — 427 p.

В статье рассмотрены структурно-функциональные элементы книги с точки зрения их взаимодействия, смыслового и семантического потенциала, которые формируют книжный контент и книгу как благо, ценность.

The article focused on structural and functional elements of book in their interaction and their sense-making, semantic potential, which form a book content and book as a general good, value.

Надійшла до редакції 25 квітня 2018 року

РЕЦЕНЗІЇ

Бібліографічна спадщина науковців Харківського університету

Березюк Н. М.
Вчений і бібліографія (XIX — середина XX століття). Нариси. Бібліографія бібліографії / Н. М. Березюк. — Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. — 205 с.

Бібліотечна спільнота має чудову нагоду ознайомитися з ґрунтовним історико-бібліографічним дослідженням Ніни Михайлівни Березюк — головного бібліографа Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. В її авторському проекті репрезентовано бібліографічну спадщину науковців Харківського університету від початку XIX ст. до середини XX ст., які внесли вагомий вклад у становлення й розвиток вітчизняного бібліографознавства, теорію, методику та практику бібліографування.

Історико-бібліографічне дослідження "Вчений і бібліографія" — спроба осмислити унікальну особливість і значущість університетської освіти й науки. Вперше авторка виокремила внесок науковців Харківського університету в бібліографію. Розпорошена, напівзабута бібліографічна спадщина в межах єдиної розвідки надає уявлення про обсяг бібліографічних праць, їхнє значення й місце у розвитку бібліографії як напряму інтелектуальної діяльності вчених. Більшість із них одночасно з розвитком власних досліджень укладали бібліографічні покажчики, розробляючи галузеву бібліографію, інші — за покликанням — зробили бібліографію справою свого життя, проте, безумовно, значення їхнього внеску в історію вітчизняної бібліографії важко переоцінити.

На зламі XIX—XX ст. українські землі у складі двох могутніх імперій (Російської та Австро-Угорської) були доволі потужним інтелектуальним простором, де діяли вищі навчальні заклади, зокрема класичні університети, десятки наукових товариств,

друкувалися наукові видання, формувалися власні наукові школи, а отже, бібліотечно-бібліографічна сфера як форма і спосіб інформаційного забезпечення науки та освіти відповідала тогочасним вимогам. Природно, що поступово в університетських містах було організовано науково-бібліографічні центри. У бібліотечної справи та бібліографії як джерел інформації не було конкурентів. Учені, викладачі, фахівці усвідомлювали, що без бібліографії дослідницька робота неможлива, а отже брали безпосередню участь у створенні бібліографічних посібників різного призначення. Викладачі навчали бібліографії студентів, учнів, допомагали бібліотекам й архівам організувати каталоги. Особливих успіхів у бібліографії досягли вчені-гуманітарії, для яких документ був і залишається основним об'єктом опрацювання.

Логічному й переконливому вирішенню дослідницьких завдань, донесенню отриманих результатів до читача, безумовно, сприяє структурна побудова видання, в якому Н. Березюк відобразила 15 біобібліографічних статей, розміщених за хронологією, про вчених — представників гуманітарних і природничих наук.

Кожна стаття-персоналія складається з трьох розділів. Перший містить біографічний нарис про життя і діяльність науковця у контексті бібліографічного доробку. Другий розділ "Праці" становить базову основу покажчика і містить 315 фундаментальних бібліографічних праць учених. Матеріали розміщено у хронологічно-алфавітному порядку. Бібліографічні описи здійснено відповідно до чинних стандартів. Біографічні відомості подано за старим і новим стилем з урахуванням сучасного адміністративного поділу. Третій розділ "Література" містить 369 використаних джерел, в яких відображено відомості про вчених. У розділі збережено хронологічно-алфавітний порядок розміщення бібліографічних описів видань. Відзначимо інноваційний характер кожного нарису, що є квінтесенцією попередніх напрацювань відомої дослідниці, адже раніше вона оприлюднювала матеріали, що ввійшли до цієї історичної розвідки (монографії, присвячені В. Джунковському, К. Рубинському, численні публікації у фахових виданнях).

На відміну від попередників, Н. Березюк ставила за мету не тільки відбити бібліографічну обізнаність та професіоналізм науковців, а й пов'язати їх із підручням, на якому вони зростали, без якого їхні імена загубилися б серед інших. Нариси яскраво відтворюють харківське мікросередовище XIX—XX ст. як ретельно доглянуте, зоране багатьма поколіннями творців поле справжньої духовності, інтелігентне та соціально-активне, ініціативне місто. Звідси й непровінційне значення географічно-провінційного університету.

Новизна й наукова цінність рецензованої праці насамперед полягає в тому, що авторка цілком обґрунтовано залучає до бібліографічної сфери як інформаційне забезпечення науки, освіти, виробництва, так і бібліотечну бібліографію. Ось чому серед персоналій представлено відомі бібліотекознавцям імена В. Джунковського, К. Рубинського і водночас — класичних бібліографів П. Кеппена, Г. Чирикова, М. Комарова та ін. Зокрема, В. Джунковський успішно сполучав адміністративну, наукову, викладацьку діяльність із завідунням бібліотекою університету, організацією її систематичного каталогу. Як виявилось, першого друкованого каталогу в Україні! А І. Срезневський, відомий славіст і бібліограф, на той час молодий викладач, розпочав бібліографічну роботу зі складання друкованого систематичного каталогу Публічної бібліотеки Харкова (нині — ХДНБ ім. В. Г. Короленка).

Н. Березюк, безумовно, вдалося об'єктивно розкрити внесок кожної персоналії в бібліографічний досвід: галузеву бібліографію, біобібліографію, красноріччю, місцевого друку, бібліотечну. Приміром, завдяки Г. Чирикову було виявлено репертуар харківського друку майже за три чверті XIX ст.; П. Кеппен заснував перший в Росії бібліографічний журнал; Д. Багалій, М. Сумцов, М. Комаров та ін. дали поштовх розвитку бібліографії з українознавства; І. Срезневський, П. Кеппен, Д. Багалій, В. Бузескул, М. Тихомандрицький, Д. Синцов, І. Айзеншток та ін. стояли у витоків галузевої бібліографії. Доречно згадати, що тільки вихованці Київського університету могли становити конкуренцію харків'янам, проте де-факто жодного суперництва не було, оскільки науковці могли перебувати у кількох локаціях одночасно. Загалом, у підросійській Україні сформувалися три науково-бібліографічних центри: Харківський, Київський, Одеський, в якому навіть було організовано бібліографічне товариство!

Рецензовану працю створено на обмеженій джерельній основі. Біографічні нариси відновлені за офіційними виданнями університету, гранично обмеженими архівними матеріалами, а тексти написані майстром науково-популярного жанру: чітко, доходливо, об'єктивно, виразно, витримано, хоча інколи й відчувається особливе ставлення авторки до героя.

Зауважимо, що наявність у бібліографічних списках бібліографічних посібників дає підстави стверджувати, що частину нарисів можна віднести до

метабібліографії, котра допомагає не лише відтворити історію, а й провадити сучасні дослідження.

Важливою перевагою рецензованої роботи є наявність алфавітного покажчика персоналій із зазначенням фаху вчених, що суттєво спрощує цільовий пошук інформації. Однак виникає запитання щодо відсутності у переліку імен Б. Грінченка, П. Єфименка, А. Метлинського, М. Костомарова, М. Балліна. Як відомо, у Харкові зародилася українська преса, в якій неабияку увагу приділяли бібліографії. Її створювали випускники університету С. Філомафійський, Р. Гонорський, О. Склабовський. Шкода, що у виданні не відображено персоналію Б. Грінченка, чий бібліотечний і бібліографічний досвід є надзвичайно цінним. Водночас Н. Березюк визнала за доцільне умістити цікавий нарис про В. Невського. Безсумнівно, ця особистість гідна залишитися в історії російської бібліотечної справи та бібліографії доби радянської влади, але крім навчання в університеті, участі в революційному русі Харкова початку 1910-х рр., В. Невського ніщо не пов'язує ані з містом, ані з Україною. До такого висновку можна дійти, порівнявши цей нарис із будь-яким іншим.

Цікавим і відкритим залишається питання, чи були в аналізований період сформовані наукові бібліографічні школи загалом і чи діяли вони в Харківському університеті зокрема? Мабуть, шкіль як таких не було, оскільки в тодішніх навчальних закладах бібліографічний досвід традиційно передавали від одного покоління до іншого, допоки ця функція не перейшла до спеціально підготовлених фахівців — професійних бібліографів. У таких умовах рівень бібліографічної підготовки випускників вищих навчальних закладів залежав від накопиченого позитивного досвіду й педагогічної майстерності викладача, його вміння прищепити студенту усвідомлення важливості створення ґрунтовної бібліографії. Цей факт, на нашу думку, пояснює, чому бібліографи "харківського походження" успішно всотували бібліографічну традицію. Пригадаємо фрагмент із нарисів про В. Бузескула: "Я звик працювати над тим чи іншим питанням тільки тоді, коли знаю літературу про нього, його сучасний стан в науці".

Насамкінець зазначимо, що висловлені зауваження тільки засвідчують, що дослідники мають різне бачення одного й того самого предмета, однак здатні об'єктивно поцінувати працю колеги як вагомий внесок у вивчення витоків вітчизняної (читай — української) бібліографії.

Віктор Седих,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційної,
бібліотечної, архівної справи ХДАК

Ірина Давидова,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
завідувач кафедри інформаційної,
бібліотечної та архівної справи ХДАК

Надійшла до редакції 4 червня 2018 року